

УДК 81'373.43:929-053.5:[821.111.09-93-31 Dahl R.
[165.194:81'373.43]:929-053.5:[821.111.09-93-31 Dahl R.
[81'38+81'37]:[81'373.43:81'373.611]:821.111.09-93-31 Dahl R.

*Јелена Ајџановић**

(Филозофски факултет у Новом Саду)

*Јасмина Дражић**

(Филозофски факултет у Новом Саду)

РЕЦЕПЦИЈА НЕОЛОГИЗАМА ИЗ ПРЕВОДНЕ ЛИТЕРАТУРЕ КОД ДЕЦЕ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА**

Новоречје, 2023, бр. 9.

У раду се испитује разумевање неологизама у роману *Велики Доброћудни Цин* код ученика основне школе, на узрасту од 12 до 14 година. Циљ је рада да се утврди способност ученика да уоче новостворена значења, уникатне творенице, настале из потребе да се појача хумористички ефекат у дејем доживљају радње и ликова, тј. целокупне атмосфере у роману. Квантитативни резултати добијени су анкетом устројеном тако да су заступљени задаци који испитују разумевање неологизама независно од контекста и зависно од њега. Квалитативна анализа подразумева опис добијених резултата с циљем да се укаже на когнитивне капацитете ученика у разумевању творбе речи, тј. на њихову способност уочавања творбених сегмената и механизма творбе. Други аспект примене добијених резултата јесу педагошке препоруке у домену формалног, семантичког, стилског и прагматичког аспекта творбе речи на релацији са ефектима који се постижу неологизмима.

Кључне речи: творба речи, игра речима, неологизми, рецепција, продукција.

* jelena.ajdzanovic@ff.uns.ac.rs

* jasmına@ff.uns.ac.rs

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта: *Синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (бр. 178004), који се реализује на Филозофском факултету у Новом Саду, уз финансијску подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

1. Увод. Игра речима има дугу историју и вероватно је стара колико и сам језик¹ (Žyško 2017: 2). У обимној литератури о игри речима (*word-play*) овај феномен испитивао се на корпусу новинских текстова, махом идеолошке, пре свега политичке тематике, огласа, у електронској комуникацији, књижевним остварењима, углавном научнофантастичне природе, дечјој литератури или у анимираним остварењима, при чему су посматране формалне и/или садржинске карактеристике игре речима, у контексту социolingвистике, прагматике, превођења, когнитивне лингвистике и ефеката хумора, ироније, критике итд. (уп. Дражић 2021: 261–278). У процесу учења / усвајања језика, како наводи Д. Кристал (2001: 79), позивајући се на учења Ж. Пијажеа, Л. Воготског и др. игре речима у ствари помажу при учењу властитог језика. Механизми су различити, од најранијих периода живота – римовања, алитерација, изговарања дистинктивних гласова, игре на свим нивоима, од гласа до исказа итд. Генерално, у традиционалну Јакобсонову (1960) класификацију језичких функција – референцијална, емотивна, фатичка, конативна, метајезичка и поетска, уврштава се и *лудучка* функција², којој се све више поклања пажња у истраживањима.

2. У раду ће се најпре указати на значај овог романа у контексту дечје књижевности и ове анализе разумевања новостворних речи (2.1), да би се потом предочила само нека истраживања која имају сличан предмет истраживања, формалног или садржинског аспекта неологизама у дечјој књижевности (2.2). У трећем одељку, након описа анкете и хипотеза које су постављене у вези са задацима у њој (3), изнеће се резултати, за предочене претпоставке о степену постигнуте успешности при решавања задатака. У последњем, четвртном одељку, даје се сумарни преглед истраживања, указује се на евентуалне потешкоће у разумевању и нуди модел за даљи рад на оваквим примерима.

2.1. Роман *Велики Доброћудни Цин* Роалда Дала (1982) прича је о пријатељству, необичном и узбудљивом – девојчице Софи из Лондона и

¹ Иако је најраније трагове игре речима немогуће наћи због првобитно усмене традиције језика, неки рани писани облици добро су очувани. Један од првих примера такве употребе језика пронађен је у старом Египту, где је игра речима била богато укључена у стварање митова и тумачење снова; први докази о римовању могу се наћи у кинеској *Књизи песама* (10. век пре нове ере) итд. (уп. Žyško 2017: 2).

² Језик има и *лудичку* функцију, тј. користи се не само за преношење информација, изражавање ставова или емоција, да успостави или одржава комуникацију итд., него служи и за игру. Неки аутори сматрају да је свака вербална игра *метајезичке* природе. Кабатек (2015: 221–222) тврди пак да није само садржај поруке доминантан, већ и сама порука која је у фокусу пажње, што значи да игра речима нема тиме аутоматски само метајезичку функцију (према Lalić Krstin 2018: 327–348).

једног фантастичног створења, мистериозног цина. Он је уводи у опасни свет не тако добрих цинова. Кроз ово несвакидашње пријатељство испреплетена је, у основи нежна, прича о дечјим стрепњама, подвизима, имагинацији, сновима, сусретима и растанцима. Читав овај свет имагинације подупрт је језичким поигравањима на свим нивоима – од једнолексемских новостворених јединица до синтагматских, фразеолошких, реченичних обрта.

О значају и вредности језичке креативности и умешности овога аутора сведочи велико интересовање за његово дело, али и идеја да се начини речник постојећих и новостворених речи у овом роману. Наиме, на стогодишњицу пишчевог рођења, 2016. године, место међу оксфордским дечјим речницима нашао је Оксфордски речник Роалда Дала (*Oxford Roald Dahl Dictionary Quentin Blake*), аутора Квентина Блејка. На сајту овога издавача налазе се информације о томе да речник броји 8.000 речи, да то није обичан речник, јер, како се наводи „речници нам говоре о значењу речи алигатор или како се пише балон, али не објашњавају разлику између звонара (*ringbeller*) и речи *trogglehumper*” (<https://forreadingaddicts.co.uk/language/8000-flushbunking-words>). Издавач је уверен да ће Далови читаоци на овај начин постати свесни обиља речи које је аутор смислио и учиће његову несвакидашњу склоност ка игри речима, чиме је желео да задржи пажњу и пробуди интересовање за читање код млађе популације.

Будући да роман обилује неологизмима, за истраживање у овом раду определиле смо се да предмет анализе буду имена цинова, такође оригинална, сликовита, творевина само овога писца. Осим тога, издвојени су постојанији лексички спојеви (колокације) и фразеологизми, којима се аутор такође вешто поигравао, дезинтегрисао их, чиме се ствара хумористички ефекат, за чије разумевање је потребан изванредан когнитивни напор да би се разумело полазно и новонастало значење (у преводу, нпр. *кад на трби роди гвожђе* и *не скачи пред рудник*). Овде треба поменути способност и вештину преводилаца да пренесу у други језик готово непреводиве језичке јединице. Како примећује Г. Лалић Крстин (2018), анализирајући преводилачке поступке у другом жанру (дистопијски романи), лудичност се постиже или и обликом и значењем речи, или поигравањем са значењем, неосемантизацијом, што доказује став Р. Бугарског (1997: 236) да је „сав превод творевина” (у Lalić Krstin 2018: 343).

У доњој табели пописана су имена цинова у енглеском и преводни српски еквиваленти.

Енглески		српски (еквивалент)	творба у српском	V + O
The Freshlumper		<i>Телокид</i>	тел(о) + о + кид(ати)	кидати тело
The Bouncrucher		<i>Костокврц</i>	кост + о + кврц(ати)	кврцати кости
The Manhugger		<i>Људодав</i>	људ(и) + о + дав(ити)	давити људе
The Childchewer		<i>Деџожвак</i>	деџ(а) + о + жвак(ати)	жвакати деџу
The Meatdriper		<i>Месогриз</i>	мес(о) + о + гри[з](сти)	грести месо
The Gizzardgulper		<i>Дробогут</i>	дроб + о + гут(ати)	гутати дроб
The Maidmasher		<i>Цуромељ</i>	цур(а) + о + м[ељ](лети)	млети цуру
The Bloodbottler		<i>Крвосрк</i>	крв + о + срк(ати)	сркати крв
The Butcher boy		<i>Месаров Мали</i>	<i>Синтагма</i>	
The BFG		<i>ВДЦ</i>	<i>Акроним</i>	

Табела 1: Енглеска и српска имена џинова у роману *Велики Доброћудни Џин*

Како се види, Јелена Катић Живановић, преводилац овога романа, прибегла је и обличком и значењском поигравању. Пратила је ауторову замисао о именовању џинова сложеницама насталим именичко-глаголско творбом, с тим што је енглески агентивни суфикс *-er* заменила нултим суфиксом, тј. презентском основом (*кид-*, *кврц-*, *дав-*, *жвак-*, *грис-*, *гут-*, *мељ-*, *срк-*). На овај начин добиле су се ефектне ономотопејске речи којима се аудитивно појачава ефекат непријатне радње, а формално су генерисане именице, што је и циљ ове креације – именовање створења. Дакле, од именичко-глаголске творбе, где се именица јавља као објекат радње именоване глаголом, у овим примерима кораком даље, додавањем само глаголске основе на консонант, добила се именичка сложеница типа именица + именица (од глагола). Клајн не наводи овакав тип творбе, осим упитног изузетка *костолом* (према Бабићу ‘кости ломити’, са чиме се Маретић не слаже) (уп. Клајн 2002: 124).

Ово наводимо само као модел, што није предмет овога рада, али је сте повезано с прозирношћу творбеног поступка при разумевању компоненти сложеница. Претпоставка је да ће ученици разумети у високом проценту особине именованих џинова, при чему су упитне именице дроб и цура, што није део њиховог активног лексичког фонда.

2.2. Цудит Мунат³ (Munat 2007: 163–182) истраживала је језичку креативности као стилски маркер с намером да идентификује мотивацију употребе креативне игре речима у научној фантастици и дечјој књижевности, при чему је трагала за одговором на питање да ли се овим поступком може идентификовати жанровска диференцијација. У вези с тим закључује да се јасно уочава међужанровска разлика – у научној фантастици претежно се користе псеудонаучне сложенице које реферишу на веродостојност (*teleportation, worldlets, plexoneuronics*), док су у дечјој књижевности већина креативних твореница фонолошки мотивисане и употребљене су да се постигне лудички ефекат (*babblement, scrumplet, murderous*). У овом раду неће се анализирати процеси творбе јер је акценат на разумевању елемената (најчешће) сложеница или сливеница, тј. њиховом обједињеном значењу у неологизму.

2.3. Хаки Рим (Haqqi, Reem Montasser: 2018) анализирала је управо творбене поступке у роману *Велики Доброћудни Цин* на енглеском језику. На примеру 299 речи изабраних из десет поглавља романа, ауторка уједно оправдава своје исраживање речима да се ради о одсликаном имагинарном свету засићеном језичком креативношћу и новим речима. Најпре посматра механизме неафиксалне творбе и идентификује следеће творбене поступке, према фреквенцији: слагање (4, две именице и два придева; нпр. *Flushbunking*⁴), новостворене, измишљене речи (индивидуализми), именице (3, нпр. *Frobscottle*⁵), сливање (бленде) (1, *Delumptious*), акронимизација (1, *BFG*) и конверзија. Другу групу чине примери настали афиксацијом, доследно суфиксацијом, при чему их ауторка класификује према врсти речи мотивне речи и оне новонастале (нпр. *Smelly*: Noun→Adjective: *Smell* (noun) + *y* (suffix); *Mightily*: Adjective→Adverb: *Mighty* (adj.) + *ly* (suffix) итд.). У закључку Хаки Рим повезује своју анализу творбе постојећих и нових, измишљених речи у десетом поглављу овога Даловог романа са ефектима које је аутор тиме постигао: „...Дал користи извођење и игру речима с намером да забави младе читаоце, да их у потпуности укључи у причу, да пружи живописне описе, подигне ниво оригиналности и помогне деци да осмисле целу причу... тиме је књижевност за децу, у којој фантазија слободно лута – савршен терен за разигране лексичке крације и рекреације” (Haqqi 2018: 10).

³ Цудит Мунат уредница је зборника: MUNAT, J. (ed.) (2007). *Lexical Creativity, Texts and Contexts*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

⁴ *Flushbunking* – као и многе Далове речи, нешто што нема никаквог смисла.

⁵ *Frobscottle* – зелено газирано пиће које пију ВДЦ и други цинови уместо воде.

3. АНКЕТА. Анкета је састављена с циљем да се дође до одовора на кључно, наизглед једноставно, али ипак комплексно и захтевно питање постављено у овоме раду – у којој је мери језик Великог Доброћудног Цина, једног од главних ликова у роману Роалда Дала, близак и разумљив деци основношколског узраста. Спроведена је у ОШ „Јован Поповић” у Новом Саду, а испитивани су ученици 6. и 8. разреда – укупно 244 ученика узраста од 11 до 14 година.⁶

На самом почетку анкете налазе се два општа питања релевантна за спроведено истраживање – *Колико имаш година?* и *Да ли си читао књигу ВДЦ (Велики Доброћудни Цин)?* Њихова важност огледа се у томе што се тичу података који јесу у корелацији са степеном разумевања испитиваних језичких феномена. Након општих питања следе задаци, угрубо диференцирани на два типа, а с обзиром на то шта се њима испитује и проверава. Први тип јесу задаци којима се провера степен разумевања изабраних нових, неуобичајених, јединствених језичких творевина. У анкети је највећи број оваквих задатака, притом типски разноврсних, што је условљено темом и основним циљевима нашег истраживања – у фокусу је разумевање неочекиваних, креативних нових језичких форми преводиоца овога дела. Други тип задатка јесте питање о субјективној оцени језика *ВДЦ-а*, чиме се заправо покушава разоткрити какав ефекат језичке игре, иновације, неологизми и сл. изазивају код испитаника.

Како је раније већ наведено, у анкети се налази више типски различитих питања, распоређених према тежини и сложености од једноставнијих до захтевнијих.

У првом задатку била су понуђена имена цинова у роману (*Месо-гриз, Костокврс, Деџошвак, Дробогут, Крвосрк, Људодав, Телокид, Месаров Мали и Цуромељ*), те је од испитаника захтевано да покушају да, на основу имена сваког цина, открију шта он ради. Даље се, наслањајући се на овај први задатак, надовезало и питање *Да ли међу другарима имаш некога са сличним надимком? Некога ко је добио надимак због онога што ради или због особине коју има?* Одговори на ово питање посредно нам дају увид у два сегмента посматраног феномена. Као прво, понуђени одговори могу расветлити у којој мери анкетирани ученици препознају и схватају модел оствареног творбеног механизма – слагање двеју речи, тако да се свака може интегрално ишчитати (Bugarski 2003: 138), и, даље, а у вези са претходним, колико су способни да енкодирају значење оваквих неологизама, лексичких скривалица (Bugarski 2003: 121). Друго, слободни одговори испитаника дају налазе о њиховој језичкој продукцији – колико је у њи-

⁶ Захваљујемо овом приликом професоркама српског језика Јелени Лазаревић и Верици Гавриловић на спремности да учествују у нашој анкети и на тај начин нам омогуће да спроведемо своје истраживање.

ховом говору продуктиван описани модел, али и која су то друга творбена или семантичка решења евентуално присутна.

Следећим, за нијансу сложенијим задатком проверавале смо разумевање везаних колокација, устаљених израза, фразеологизама. Изабрани су из корпуса они везани спојеви у којима су обрти (неочекивани спојеви), игре речима, очигледнији, а полазне, сада измењене везе, претпостављало се, блиске и познате деци овога узраста. Овакви лексички спојеви стављени су у контекст, а од анкетираних ученика тражиле смо да исправе „грешке”, при чему смо им олакашале решавање овог задатка тако што смо истакле оно што је потребно кориговати (*Ти морати уколико не желети постати толико мршава да нестати с колица земље! Имам право или преко! Али то апсолутно не долази у образ! Не скачи пред рудник! Ти би пустила глас свуда широм бледог света да те ја нисам одмрднуо оданде, зар не? Ни кад на трби роди гвожђе!*).

Наредни задатак још је комплекснији. Ученицима су понуђени неологизми (новостворене, неочекиване, јединствене лексеме) (*фрижидно, киднапотети, цврч-тигањ, славукову, зујећи-шумећи, ТВ-бесмислија и радио-креитало*) и недокончене реченице, с празнинама које је неопходно попунити понуђеним формама:

- Ако се ти вратиш, ти би испричала свету, рекао је ВДЦ, највероватније на _____ и на _____;
- Ако је врло топло време и цину буде вруће као у _____, вероватно ће галопирати далеко горе на заслеђени север да нађе једног-два Ескимца како би оладио себе;
- Да ли теби бити довољно угодно у твојој спаваћници? Питао је. Не бити ти _____?;
- Ја бити тај који те је _____;
- Сан, док лелуња кроз ноћни ваздух, прави малени, мајушни _____ звук;
- Они певати слађе од _____.

Сложеност и слојевитост овога задатка огледа се у следећем: испитаници су прво морали да енкодирају значење понуђених неологизама, затим да разумеју реченични контекст и, коначно, морфолошки да прилагоде новостворенице приликом попуњавања празнина (на пример, било је потребно глагол *киднапотети* ставити у одговарајуће лице и одговарајући глаголски облик; именице *цврч-тигањ, ТВ-бесмислија* и *радио-креитало* требало је употребити у одговарајућем падежу).

Следи задатак у којем су испитаницима понуђене реченице са различитим типовима неологизама (*Ви никад нисте обраћали ни најмалецињу пажњу на то! Јапански створови бити врло мали! Ништа не расте осим једног фуј-них поврћа. С ким ти блебрљати, Жгољо? Апсурдантно! Не-*

ма дражествене музике.) и од њих је тражено да их преформулишу тако да свима буду јасне и разумљиве. Најпре је требало да испитивани ученици уоче неуобичајене лексеме или лексичке везе (при чему се у неким примерима остварују, на пример, само измењени суфикси), а затим да их замене уобичајеним, а да се притом не изгубе, уколико је могуће, значењске нијансе садржане у новим (преводиочевим) творевинама.

На самом крају, испитаницима је постављено питање у вези са њиховом субјективном оценом језика којим се служи Велики Доброћудни Џин – *Какве реакције код тебе изазива језик Великог Доброћудног Џина? Какав је за тебе језик ВДЦ-а?* Понуђени су им одговори за које смо сматрале да могу пружити информације релевантне за различите аспекте анализе. Као прво, понуђене су могућности *разумљив, неразумљив*, на основу којих посредно добијамо податак о степену разумевања креативних језичких твореница. Затим су предочене могућности *забаван, смешан, досадан*, које откривају какав ефекат код деце изазивају језичка, (превасходно) лексичка поигравања. Коначно, нуде се могућности *лош*, „*неисправан*“ на основу којих, посредно, добијамо информације о, вероватно „наученом“, односу према језичком изразу као стандардном, самим тим и прихватљивом, и, с друге стране, супстандардном, те неприхватљивом и често означеном као *погрешно, лоше* или *неправилно*.

3.1. АНАЛИЗА АНКЕТЕ. Анализа анкете пружиће нам одговор на основно питање постављено у овом раду – каква је рецепција неологизама (морфосинтаксичких и оних насталих семантичким померањима: метони-мијом или метафором) и необичних обрта у устаљеним спојевима (колокацијама и фразеологизмима) код деце основношколског узраста. При томе, анализа рецепције заиста креативних језичких и когнитивних поступака преводиоца прелама се кроз различите призме: (а) да ли раније познавање текста који је био корпус за ово истраживање утиче на степен разумевања новонасталих, јединствених језичких творевина, (б) да ли на то утиче узраст ученика, (в) какав утисак креативна језичка образовања остављају на њих. Уз наведено, анализа анкете понудиће и одговоре колико су механизми за лексичке иновације у посматраној грађи присутни у продукцији испитиваних ученика. Овако постављена анализа, претпостављамо, пружиће релевантне закључке на различитим нивоима.

3.1.1. ПОЧЕТНЕ ХИПОТЕЗЕ. Овако утемељена полазишта за анализу прикупљених података дефинисала су и наше почетне хипотезе које се могу груписати у три целине, при чему, у зависноти од угла из којег се посматра анализирани феномен, зависи њихова сложеност и разгранатост.

Прву групу чине хипотезе у вези са евентуалним потешкоћама у рецепцији забележених нових творевина, те постојаних спојева које структу-

рирају код деце основношколског узраста. Хипотезе у вези са овим сегментом истраживања најбројније су и најразноликије, што је, свакако, условљено тиме што на разумевање испитиваних форми утичу различити фактори. Најпре, с обзиром на то што је тематика романа блиска деци основношколског узраста, те на то што се у основи изабраних неологизама налази општеупотребна лексика позната деци основношколског узраста, односно измењене устаљене колокације или фразеологизми чести у свакодневном говору, очекиван је висок степен успешног решавања свих постављених задатака. Уже, очекивале смо да је виши степен разумевања испитиваних неологизама и измењених устаљених веза код деце која су раније читала или била упозната са романом одакле је ексцерпирана грађа за ово истраживање. Будући да је од укупно 244 анкетираних ученика роман читало само двоје њих, овај је критеријум искључен из даље анализе резултата анкете. Даље, разумевање значења кореспондира и с узрастом детета – претпоставка је да ученици старијег узраста покажу далеко боље разумевање испитиваних лексема и лексичких веза из најмање два разлога⁷. Ученици осмог разреда већ су усвојили основне принципе творбе речи у ранијим разредима школовања, будући да се творба речи налази у програму наставе српског језика у нижим разредима. Осим тога, ученици старијег узраста налазе се на вишем ступњу когнитивног развоја, имају шири и богатији вокабулар, што би могло да им олакша идентификовање корена новонасталих речи, те последично лакше тумачење њиховог значења.⁸

3.1.2. У вези са другим аспектом нашег истраживања – сагледавање испитиваних појава у језичкој продукцији испитиваних ученика – почетна нам је хипотеза да слични творбени поступци, засновани на игри речима, у њиховом језичком изразу сасвим сигурно нису продуктивни, али никако нису и немогући.

Када сагледавамо ставове ученика према језику *ВДЦ-а* који обилује лексичким иновацијама и играма речи уопште, полазимо хипотезе да га они перципирају позитивно. Другим речима, почетна је претпоставка да им је такав језик занимљив и забаван – оваква хипотеза почива на лудичности креативних твореница, постигнутој у већини случајева фонолошком мотивисаношћу (честе ономотопеје), измењеним обликом, али и измењеним значењем речи (Lalić Krstin 2018: 331).

⁷ Почетна је хипотеза била да ће ученицима 8. разреда бити готово сасвим произирне испитиване игре речима, те да им решавање задатака може бити превише једноставно

⁸ Богатство речника сматра се једним од индикатора језичког развоја, те јесте у корелацији са узрастом деце (Gligorović – Buha – Dobrota-Davidović 2018: 16).

3.2. РЕЗУЛТАТИ АНКЕТЕ. Резултати анкете у великој мери јесу у супротности са почетним хипотезама.

3.2.1. РАЗУМЕВАЊЕ КРЕАТИВНИХ ТВОРЕНИЦА. Посматрано у целини, супортно нашим очекивања, велика већина испитиваних ученика показала је низак ниво способности тумачења значења преводиочевих језичких поигравања. Неочекивано, само незнатно (готово неприметно) већу способност показују ученици старијег узраста у разумевању испитиваних креативних језичких образовања.

Највећа успешност забележена је у решавању задатака којима се проверава колико су ученици способни да (а) растумаче значења сливеница, лексичких скривалица (имена цинова) и (б) да препознају измењене, дезинтегрисане устаљене спојеве (везане колокације и фразеологизме). Ученици су показали готово потпуно разумевање сливеница за именовање цинова, с изузетком сливенице *Цуromeљ* коју је већина њих дефинисала на следећи начин: *онај који нешто меље и притом нешто цури*. Иако слабије од разумевања наведених сливеница, препознавање измењених везаних спојева јесте добро. При томе боље је разумевање везаних колокација него фразеологизама, при чему је, чини се, у препознавању о којим се спојевима ради кључ у томе у којој мери су познати деци основношколског узраст. То показују следећи подаци: готово сви испитаници растумачили су дезинтегрисане изразе *нестати с колица земље, не долази у образ* (који вероватно свакодневно чују) и правилно га заменили изразима *нестати с лица земље и не долази у обзир*, док већина испитаника није разумела изразе *кад на трби роди гвожђе и не скачи пред рудник*, што показује да изворни фразеологизми *кад на врби роди гвожђе и не скачи пред руду* нису део њиховог активног вокабулара. На супротном крају скале налазе се подаци којима се проверава разумевање лексичких неологизама и дезинтегрисаних, нових, јединствених спојева у контексту. Ученици, без обзира на узраст, показују најмању (забрињавајуће ниску) успешност у употреби испитиваних форми у конкретном језичком контексту, што може да имплицира следеће: испитаници не разумеју значење самих неологизама и измењених устаљених спојева и/или не разумеју ни контекст у којем су употребљени. Разумевање и правилно тумачење реченичног контекста саввим би сигурно допринело и бољем разотривању значењске структуре лескичких поигравања.

3.2.2. ПРОДУКЦИЈА – ОСТВАРЕНИ ТВОРБЕНИ МОДЕЛИ У ЈЕЗИКУ ДЕЦЕ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА. У овом сегменту подударају се резултати анкете са почетним хипотезама. Бележе се лексеме настале сливањем, односно творбеним моделом доминантим у лексичким неологизмима у анали-

зираној грађи, али само по изузетку – свега два таква примера су забележена у одговорима ученика *Супер Мали Човек (СМЧ)* и *Костоломац*.

3.2.3. ЕФЕКАТ ЈЕЗИКА *ВДЦ-А* НА ИСПИТИВАНЕ УЧЕНИКЕ. Већина ученика, иако понекад квалификују језик *ВДЦ-а* као *неразумљив*, оцењује га као *занимљив, смешан, забаван*⁹. Овакав налаз не чуди с обзиром на то да језик превода дела *Велики Доброћудни Цин* обилује лексичким иновацијама насталим вербалним играма који код читаоца изазивају изненађење, чуђење, те последично – хумор (Žyško 2017: 11).

3.2.4. ОДГОВОРИ УЧЕНИКА – МОТИВАЦИЈА ЗА ЈЕЗИЧКА ИСТРАЖИВАЊА. Међу забележеним одговора издвајају се они који отварају теме за промишљања о језику и нове теме за будућа истраживања.

На основу ученичких одговора у вези са дезинтегрисаним спојем *Имам ли право или попреко?* – већина њих је замењивала глагол *имати* глаголом кретања *ићи*, што сведочи о спацијалној интерпретацији овога примера – могли би се, уз проширивање корпуса, проверити основни постулати когнитивиста: апстрактне категорије засноване су на категорији спацијалности.

На основу одговора које нуде испитивани ученици у овој анкети, али уз даље проширивање материјала за анализу, могу се извести закључци о томе (а) које су лексема део њиховог активног лексичког фонда и (б) у којој мери је њихов вокабулар богат и разноврстан. Као пример за извођење закључка у вези са померањем неких лексема ка периферији система сведочи њихово тумачења лескичке скривалице *Цуромељ* као онај који *нешто меље и притом нешто цури*. Јасно је да у говору деце основношколског узраста из Новог Сада лексема *цура* изостаје, што би могло значити да је она стилски или регионално маркирана. О богатству њиховог речника говори нам замењивање творбеног неологизма *дражествен*, у великој већини одговора, широкозначном лексемом *леп*, што би се вероватно могло објаснити и на следећи начин: деца узраста од 11 до 14 година немају још увек у свом менталном лексикону богату лепезу којом се исказује лепота.

Занимљиви су и слободни одговори испитаника у вези са надимцима који имају њихови другати: *Мрвица* (јер је ситна), *Мишица* (ситна је и слатка) *Ломић* (тако се презива, али и све ломи) и сл., те они типа: *имам али су увредљива и нећу да их наводим*. Уз оне који су настали творбеним поступком сливања (*Супер Мали Човек*, *Костоломац*), и ови примери показују да је продуктивни модел за настајање оваквих лексема заснован на

⁹ Забележено је свега неколико одговора у којима се за језик *ВДЦ-а* каже да је досадан, при чему су такву оцену дали ученици 8. разреда, што би се могло на различите начине објаснити спровођењем даљих, на пример, психолингвистичких истраживања.

метонимији (ОСОБИНА ОСОБЕ ЗА ОСОБУ; ПОСТУПЦИ ОСОБЕ ЗА ОСОБУ), на метафори (ситна је као миш, нпр.), тј. метафтонимији будући да се у оваквим образовањима укрштају метонимија (ОСОБИНА ОСОБЕ ЗА ОСОБУ) и метафора (именују се особе са одређеном особином на основу сличности са ентитима с истом карактеристиком).¹⁰ Свакако, овакви одговори испитиваних ученика пружају смернице за даља социолингвистичка, психолингвистичка, па и лингвокултуролошка истраживања – испитати на пример да ли је доминантније именовање особа на основу физичких или психолошких карактеристика, да ли су таква образовања позитивно или негативно конотирана (шта је заступљеније), има ли разлике у начину именовања с обзиром на пол или не постоје такве разлике и сл.

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ. На основу одговора добијених спровођењем анкете у овом истраживању може се извести неколико релевантних закључака. Резултати добијени спроведеном анкетом указују на то да је функционално знање из области лексикологије и творбе речи на релативно ниском нивоу. И важније – текстови и примери оваквога типа могу представљати добар предлог за усвајање основних творбених принципа на ученицима ближи и занимљивији начин. Другачији угао посматрања језичких и граматичких феномена могао би допринети развијању језичке креативности и свести о томе да је језик моћно средство за постизање каквог циља, те последично развијање веће заинтересованости за проучавање матерњег језика. Истраживање може послужити као путоказ за дизање свести о примарном месту ученика у наставном процесу, његовим когнитивним и креативним способностима, да у домену лексикона ствара нове речи и препознаје принципе творбе речи. Примери овде анализирани и добијени резултати сигнал су да је обрнута перспектива – од речи ка новим речима – погоднија, ефикаснија метода за усвајање и нове лексике и модела творбе. Понуђене исписане именице и посебно дати глаголи, нпр., дали би ученицима слободу да комбинују добијене примере и уочавају новостворена значења, као и формални аспект њиховог слагања.

¹⁰ Није увек једноставно разликовати и јасно диференцирати метафору и метонимију због њихове сличности и испреплетаности (Silaški – Radić-Bojanić 2010: 229). У литератури се за примере где се ова два појмовна феномена и, у основи различита, когнитивна процеса укрштају уводи термин метафтонимија (Gossens према Silaški – Radić-Bojanić 2010: 230). О оправданости увођења овога термина у србистичку литературу в. Драгићевић (2005: 185–191).

ЛИТЕРАТУРА

- Blake, Quentin 2016. *Oxford Roald Dahl Dictionary*. Oxford: Oxford University Press. [<https://forreadingaddicts.co.uk/language/8000-flushbunking-words-to-feature-in-oxford>] приступљено 23. 12. 2023.
- Bugarški, Ranko 1997. Prevođenje kao stvaranje. *Jezik u kontekstu*, Beograd: Čigoja; XX vek, 235–242.
- Bugarški, Ranko 2003. *Žargon*. Beograd: XX vek.
- Crystal, David 2001. *Language play*. Chicago: University of Chicago press.
- Dahl, Roald 1982. *The BFG*. Puffin Books.
- Dal, Roald 2008. *Veliki Dobročudni Džin (VDDŽ)*. Beograd: Beli put (prevod: Jelena Katić Živanović).
- Gligorović, Milica, Nataša Buha, Nada Dobrota-Davidović (2018). Razumevanje govora kod dece od šest do devet godina. *Specijalna edukacija i rehabilitacija* 17/1, 9–31. [<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-7367/2018/1452-73671801009G.pdf>] приступљено 23.12.2023.
- Haqqi, Reem Montasser 2018. Wordplay in Children’s Literature: A Morphological Study of Derivation and Word Formation in an Extract from Roald Dahl’s *The BFG* (1982). 1–10. [https://www.academia.edu/44103563/Wordplay_in_Children_s_Literature_A_Morphological_Study_of_Derivation_and_Word_Formation_in_an_Extract_from_Roald_Dahls_The_BFG] приступљено 23. 12. 2023.
- Jakobson, Roman 1960. Closing statement: Linguistics and poetics. In T. A. Sebeok (ed.), *Style in Language*, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press; New York and London: John Wiley & Sons, 350-377.
- Lalić Krstin, Gordana 2018. Translating English Wordplay into Serbian: Evidence from Three Dystopian Novels. *Belgrade English Language and Literature Studies (Belgrade BELLS)*. Vol. X. Special Issue in Honour of Ranko Bugarski on the Occasion of his 85th Birthday (ed. Vujić, Jelena, Katarina Rasulić i dr.). Beograd: Filološki fakultet.
- Munat, Josephine (ed.) 2007. *Lexical Creativity, Texts and Contexts*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Silaški, Nadežda, Biljana Radić-Bojanić 2010. The identity of a Metaphtonymy – How ‘Two Eyes in one Head’. Vesna Lopičić, Biljana Mišić-Ilić (ur.). *Identity Issues: Literary and Linguistic Landscapes*. Cambridge: Scholars Publishing, 229–251. [<https://pdfs.semanticscholar.org/bddf/48b9c2c65b1ee75ec8efffc976851d23aa84.pdf>] приступљено 23.12.2023.
- Žyško, Konrad 2017. *A Cognitive Linguistics Account of Wordplay*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

*

- Драгићевић, Рајна 2005. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Дражић, Јасмина 2021. Лексичка креативност као обележје стила у роману *Па као* Владимира Табашевића. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. Књ. 69, св. 1, 261-278.
- Клајн, Иван 2002. *Творба речи у савременом српском језику*. [Први део. Слагање и префиксација.] Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.

Jelena T. Ajžanović

Jasmina N. Dražić

Faculty of Philosophy University of Novi Sad

RECEPTION OF NEOLOGISMS IN CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE FROM TRANSLATED LITERATURE

Summary

The paper deals with the understanding of neologisms in the novel BFG (VDDŽ, i.e. *Veliki Dobročudni Džin*) among elementary school students, aged 12 and 14. The goal of the work is to determine the students' ability to perceive newly created meanings, unique creations, created from the need to enhance the humorous effect in children's experience of the action and characters, i.e. overall atmosphere in the novel. The quantitative results were obtained through a survey organized in such a way that the tasks examining the understanding of neologisms are represented independently of the context and depending on it. The qualitative analysis implies a description of the obtained results with the aim of pointing out the cognitive capacities of students in understanding word formation, i.e. on their ability to perceive creative segments and creative mechanisms. Another aspect of applying the obtained results are pedagogical recommendations in the domain of formal, semantic, stylistic and pragmatic aspects of word formation in relation to the effects achieved by neologisms.

Key words: word formation, word play, neologisms, reception, production.